

Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (386/996) *Kûtu'l-Kulûb* Adlı Eseri Özelinde Mürsel Hadis Yaklaşımı

Mehmet TURAN¹

Öz

Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (386/996) tasavvufa dair kaleme aldığı eserlerden biri olan *Kûtu'l-Kulûb*'ta birçok hadis yer almaktadır. Tasavvuf ve ahlaka dair kaleme alınan eserler arasında nispeten uydurma hadis sayısının bu eserde daha az olduğu belirtilmektedir. Sûfilerin hadisle ilgili tutumları incelendiğinde hadisçilerle aralarında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Zira sûfilerin, hadisin kabul veya reddinde hadis usûlü kriterlerini göz önünde bulundurmadıkları bilinmektedir. Bu nedenle de tasavvufla ilgili kaleme alınan eserlerde çok sayıda zayıf ve uydurma rivayetlere rastlamak mümkündür. Zira hadisçilerin sıhhat tespitinde göz önünde bulundurdukları en önemli unsur senedir. Hâlbuki sûfilerin, eserlerinde çoğu zaman yalnızca hadisin metnini zikretmekle yetindikleri görülmekte, hadisin senedine fazla ehemmiyet göstermedikleri bilinmektedir. Vakıf olabildiğimiz kadarıyla tasavvuf erbabı arasında mürsel hadisle ilgili özel bir görüş bildiren tek kişi, tasavvufî kimliğiyle ön plana çıkan Ebû Tâlib el-Mekkî'dir. Bu çalışmamızda, söz konusu eserde Ebû Tâlib el-Mekkî'nin mürsel hadisle ilgili aktardığı hususlar değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve böylelikle *Kûtu'l-Kulûb* adlı eser özelinden sûfilerin mürsel hadis yaklaşımı tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Hadis, Mürsel Hadis, Tasavvuf, Sufi.

Turan, Mehmet. (2023). "Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (386/996) *Kûtu'l-Kulûb* Adlı Eseri Özelinde Mürsel Hadis Yaklaşımı". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (2023), 340-354.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1271603>

Geliş Tarihi	27.03.2023
Kabul Tarihi	14.06.2023
Yayın Tarihi	01.07.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

2023, 7 (2), 340-354 | Research Article

The Mursal Hadith Approach of Abū Tālib al-Makkī (386/996) in the Special of *Ḳūtul-Ḳulūb*

Mehmet TURAN²

Abstract

Ḳūtul-Ḳulūb, one of the works on Sufism authored by Abū Tālib al-Makkī (386/996), has a large number of hadiths. It is said that this publication has comparatively less fake hadiths than other works on Sufism and morals. When the attitudes of the Sufis about the hadith are examined, it is seen that there are important differences between them and the hadithists. Because Sufis are known to not accept hadiths using the hadith method's criterion. Because of this, it is possible to come across many weak and fabricated narrations in the works written about Sufism. Because the most important factor that the hadithists consider in determining the soundness is the narration chain. Sufis are known to place little value on the hadith, as evidenced by the fact that they are content to cite the hadith's wording in most of their works. As far as we can tell, Abū Tālib al-Makkī, who rose to prominence with his mystical identity, is the only Sufi expert to have voiced a unique opinion about the mursal hadith. In this study, the mursal hadith method of the Sufis was ascertained from the work known as *Ḳūtul-Ḳulūb* by evaluating the issues that Abū Tālib al-Makkī discussed about it in the aforementioned work.

Keywords: : Sunnah, Hadith, Mursal Hadith, Sufism, Sufi.

Turan, Mehmet. (2023), "The Mursal Hadith Approach of Abū Tālib al-Makkī (386/996) in the Special of *Ḳūtul-Ḳulūb*", Turkey Journal of Theological Studies, 7/2 (2023), 340-354.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1271603>

Date of Submission	27.03.2023
Date of Acceptance	14.06.2023
Date of Publication	01.07.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

Giriş

Ebû Tâlib el-Mekkî tarafından kaleme alınan *Kûtu'l-Kulûb* kırk sekiz bölümden oluşan bir eserdir. Tasavvufî öğreti ve makamlara genişçe yer verilen bu eserde aynı zamanda namaz, zekât, hac ve oruç gibi ibadetlere ve bunların fıkhi yönlerine de kısmen değinilmiştir.³

Kûtu'l-Kulûb adlı eser üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle kitabın tasavvufî açıdan sorgulandığı görülmektedir. Bu çalışmalardan biri "*Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kûtü'l- Kulûb Adlı Eserinde Tevekkül*" başlığını taşımaktadır. Çalışmada söz konusu eser merkeze alınarak tevekkül kavramının seyri incelenmiştir.⁴ Bir diğer çalışma ise "*Ahlak ve Bilgi İlişkisi Açısından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Havâtır Anlayışı*" adlı çalışmadır. İsminden de anlaşılacağı üzere bu çalışma, Ebû Tâlib el-Mekkî'nin havâtır anlayışını bilgi ve ahlak ilişkisi özelinde ele almaktadır. Konu ele alınırken yazarın ağırlıklı olarak Mekkî'nin *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserinden istifade ettiği görülmektedir.⁵ *Kûtu'l-Kulûb*'la ilgili yapılan "*Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kûtü'l-Kulûb Adlı Eserinde Makâmlar*" adlı çalışma ise tasavvufî makâmları ve Mekkî'nin bu makamlarla ilgili görüşlerini ele almaktadır.⁶

Mekkî'nin hadis ve sünnet anlayışıyla ilgili kaleme alınan "*Ebû Tâlib el-Mekkî (386/996) ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı*" adlı çalışma genel olarak Mekkî'nin bazı hadis meselelerine bakışını ele alıp incelemektedir.⁷ Yaptığımız çalışmanın bu çalışmadan farkı ise özel olarak Mekkî'nin mürsel hadis anlayışını ortaya koymasıdır. Nitekim bu çalışma, *Kûtu'l-Kulûb* adlı eser özelinde Mekkî'nin mürsel hadis yaklaşımını tespit etmekte ve tasavvuf erbabının mürsel hadisi hüccet olarak kullanıp kullanmadığını irdelemektedir.

1. Sûfîler ve Hadis

Sûfîlerin hadis usûlü kriterlerini göz önünde bulundurmadıkları bilinmektedir. Tasavvufila ilgili kaleme alınan eserlerde çok sayıda zayıf ve uydurma rivayetin yer alması da bu durumu destekler mahiyettedir. Hadislerin sıhhat tespitinde hadisçiler tarafından göz önüne alınan en önemli unsur seneddır. Hâlbuki sûfîlerin, eserlerinde çoğu zaman yalnızca hadisin metnini zikretmekle

3 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bilal Saklan, "*Kûtu'l-Kulûb*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 22/501-502.

4 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Halil Bozkurt, *Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kûtü'l- Kulûb Adlı Eserinde Tevekkül* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

5 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hasan Aydemir, *Ahlak ve Bilgi İlişkisi Açısından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Havâtır Anlayışı* (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2022).

6 Ayrıntılı bilgi için bakınız: M. Nurullah Aydın, *Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kûtü'l-Kulûb Adlı Eserinde Makâmlar* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi 2018).

7 Bilal Saklan, "*Ebû Tâlib el-Mekkî (386/996) ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı*", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/6 (1996).

yetindikleri görülmekte, hadisin senedine fazla ehemmiyet göstermedikleri bilinmektedir. Aşağıda serdedeceğimiz bilgilerde bu durum açıkça müşahede edilmektedir.

Sûfî müelliflerden Muhyuddin İbnu'l-Arabî (638/1240) tasavvufî görüşlerini açıkladığı *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye* adlı eserinde, senedinde bulunan yalancı bir kimse nedeniyle uydurma sayılan nice hadisin keşf yoluyla bizzat sahih olduklarının tespit edildiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde sahih kabul edilen birçok rivayetin de bizzat Hz. Peygamber'e keşf yoluyla sorularak uydurma olduğunun tespit edilebileceğini söylemiştir.⁸ Bu da yukarıda ifade ettiğimiz hususların doğruluğunu bir bakıma teyid etmektedir.

Şa' rânî (973/1565), *Levâkîhu'l-Envârî'l-Kudsiyye* adlı eserinde konuyla ilgili olarak benzer görüşler zikrettikten sonra hocası Ali el-Havvâs'ın (941/1534) görüşlerine yer vermektedir. Ali el-Havvâs, bir hadisin Hz. Peygamber'e aidiyetini gösterecek alametler bulunmadan Hz. Peygamberden rivayette bulunulamayacağını söylemektedir. Ona göre bir hadisin Hz. Peygamber'e aidiyeti ya nakil yoluyla ya da bizzat Hz. Peygamber'e; böyle bir söz söyleyip söylemediğini sorarak tespit edilebilir. Nitekim o, nakil yoluyla zayıf olan hadislerin Hz. Peygamber'e sorularak sıhhatinin tespit edileceğini belirtmektedir.⁹

İsmail Hakkı Bursevî (1137/1725) de muhaddis ve mutasavvıfların hadisler konusundaki bakış açısını şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Huffaz, sened ile naklederler, mukâşifûn ise fem-i nebeviyyeden (s.a.v.) bizzat ahz edip söylerler.”¹⁰

Aclûnî (1162/1749), *Keşfu'l-Hafa* adlı eserinin mukaddimesinde muhaddislerin senedi göz önünde bulundurarak hadisin zahirine göre hüküm verdiklerini aktarmıştır. Dolayısıyla o, sahih ve uydurma olduğu yönünde hüküm verilen bir hadisin haddizatında böyle olamayabileceğini söylemekte, bu sözlerine destek olarak da İbnu'l-Arabî'den aktardığımız görüşlere yer vermektedir.¹¹ Bu

8 Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, thk. Osman Yahya (Mısır: el-Mektebetu'l-Arabiyye, 1985), 2/ 358. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Mehmet Ayhan, “Fütûhât-ı Mekkiyye'de Keşf Yoluyla Hadis Rivâyeti”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31/31 (2011), 91-113.

9 Ebu'l-Mevâhib Abdulvehhâb b. Ahmed b. Alî b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısri eş-Şa' rânî, *Levâkîhu'l-Envârî'l-Kudsiyye fî Beyâni'l-Uhûdî'l-Muhammediyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2005), 508.

10 İsmâil Hakkı Bursevî, *Kenz-i Mahfi*, (Yy: Mustafa Efendi Matbaası, 1290/1873), 1. İlgili Risalenin muhteva tahlili için bkz. Engin Söğüt, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kenz-i Mahfi Risalesi Muhtevâ ve Tahlili* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüstüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

11 Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî ed-Dimaşkî, *Keşfu'l-Hafa' ve Muzîlu'l-İlbâs Ammeştehere mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, (Kahire: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2000), 1/13-14.

da onun keşf yoluyla hadisin sıhhatinin belirlenebileceği görüşünde olduğuna yorumlanabilir.

Yukarı zikredilen âlimlerin yanı sıra Sadreddin Konevî (673/1274), İbn Hacer Heytemî (974/1566) ve Abdülaziz ed-Debbağ (1132/1720) gibi âlimlerin de benzer görüşte olduğu zikredilmiştir.¹² Böyle bir durumun kabul edilemez olduğu aşikârdır. Zira bir hadisin sıhhatini tespitinde en önemli unsur senedir. Senedin devre dışı bırakılması her önüne gelenin istediği sözü Hz. Peygamber'e nispet etmesine sebep olacaktır.

Tasavvuf erbabının hadis rivayetinde hadisçilerden ayrılan yönlerinden birinin de keşf, ilham ve rüya yoluyla hadis rivayet etmeleri olduğu aktarılmış ve tasavvuf ehlinin hadis rivayeti konusunda hadisçilerden ayrılan diğer yönleri ise şu şekilde sıralanmıştır:

1. Rivayetlerde sened zikredilmemesi
2. Mana ile rivayet¹³ etmeleri
3. Hadisleri kendi anlayışları doğrultusunda te'vil¹⁴ etmeleri
5. Sırlı hadislerin varlığına inanmaları¹⁵

Genelleme yapmak doğru olmamakla beraber zühd ehline mensup bazı kimselerin hadis uydurma faaliyeti içerisinde yer aldığı bilinmektedir. Bu nedenle de İbnü's-Salâh (643/1245), hadis uyduranlar arasında zühd ehline mensup kimselerin de yer aldığını belirtmiş ve bunların sevap elde etme amacıyla hadis uydurduklarına dikkatleri çekmiştir.¹⁶ Bu durum daha birçok

12 Seyit Avcı, "Keşf Yoluyla Hadis Rivayeti Meselesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4/1 (2004), 176-179.

13 Nitekim sûfilerin hadisleri manayla rivayet etmeleri sonucunda tasavvuf erbabına ait birçok söz de hadis olarak meşhur olmuş ve uydurma hadislerin yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bkz. Ahmet Yıldırım, "İlk Dönem Sûfilerinin Peygamber ve Sünnet Anlayışları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2000) 4.

14 Akıl ve duyularla elde edilen zahiri bilgiden ziyade hakiki bilginin keşf ve ilham yoluyla edileceğini düşünen mutasavvıflar, doğal olarak hadisleri anlamada da kendilerine has işârî/bâtınî yorumlarda bulunmuşlardır. Hadisleri anlamada işârî yorumlar için bkz. Ahmet Yıldırım, "Hadisleri Anlamada İşârî" Yorum, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/13 (2004), 13-36; Necmeddin Şeker, "Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek "İşârî Yorum"", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2014), 115-149; Ferhat Gökçe, "Hadislerin Hikmet/Hikemî Yorumu-Sadreddin Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi Özelinde-", *Universal Journal of Theology*, 2/1 (2017), 2-3.

15 Onlara göre sahabilerin sır olarak saklayıp herkese söylemedikleri bazı meseleler vardır. Nakşibendi, Hâcegân ve Azizan taifesinin zikrinin menşei bu tür rivayetlere dayandırılmaktadır. Bilgi için bkz. Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44-64.

16 Ebû Amr Takıyyuddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdîrrahmân b. Musâ eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-hadîs*, thk. Nureddin İtr (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1986), 99.

kimse tarafından da dile getirilmiştir.¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, bazı sûfilerin terğîb ve terhîb konularında hadis uydurmayı mübah gördüklerini belirtmiş ve bunun cehaletten kaynaklı, kabul edilemez bir durum olduğunu söylemiştir.¹⁸ Tasavvufun temel öğretilerinin hadislerdeki dayanaklarını tetkik eden Ahmet Yıldırım, hem tasavvufun şekillenmesinde dayanak olarak kullanılan hadislerin sıhhat durumuna yönelik hem de tasavvufçulara yöneltilen eleştirilere dair şu sonuca ulaşmıştır:

“Bir takım sûfilerin hadis uydurma faaliyeti içinde yer aldığı bilinen bir gerçektir. Ancak bu durumu onların geneline teşmil etmek yanlıştır. Bu noktada tasavvufî eserlerde bulunan hadislerle itimad olunamayacağı, bunların çoğunun uydurma olduğu şeklindeki yaygın kanaat mevcuttur. Şunu belirtmekte fayda vardır: Araştırma yaptığımız konulara dayanak olarak kullanılan hadislerin yarısından fazlasının makbul hadisler olmadığı görülmüştür. Bu da belirtilen yaygın kanaati kısmen doğrular niteliktedir.”¹⁹

Sonuç olarak sûfilerin senede gerekli ehemmiyeti vermemeleri, mürsel rivayetler bir yana birçok uydurma rivayetinin de tasavvuf literatüründe yer almasına neden olmuştur.

2. Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Mürsel Hadis Yaklaşımı

Tasavvuf erbabının, düşüncelerini desteklemek amacıyla hadis kullandıkları bilinmektedir. Hicri dört ve beşinci asırlarda tasavvufî içeriğe sahip birçok eser üzerinde yapılan araştırma sonucunda mürsel hadislerle amel edildiği saptanmıştır.²⁰ Fakat bizim vakıf olabildiğimiz kadarıyla onların arasında mürsel hadislerle ilgili özel bir görüş bildiren tek kişi, tasavvufî kimliğiyle ön plana çıkan Ebû Tâlib el-Mekkî'dir (386/996). O, *Kâtu'l-Kulûb* adlı eserinin 'Tafdîlu'l-Ahbâr' bölümünde kitapta zikredilen rivayetlerin Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiînden aktarıldığını açıklamıştır. Kitapta aktarılan rivayetler arasında mürsel ve maktû' rivayetlerin yanı sıra senedinde problem bulunan rivayetlerin de yer aldığını belirten Mekkî, imamlar tarafından aktarılan mürsel ve maktû' rivayetlerin bazı müsned rivayetlerden daha sahih olabileceğini söylemiştir. Kitapta bunlar gibi zayıf rivayetlere yer verilme nedeni ise şu şekilde sıralanmıştır.

1. Yakinen rivayetinin batıl olup olmadığının bilinmemesi

17 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *et-Takrîb ve't-teysîr li marifeti suneni'l-beşîri'n-nezîr*, thk. Muhammed Osman el-Hışt (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985), 47; Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Abdîrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs li'l-İrâkî*, thk. Ali Huseyn Ali (Mısır: Mektebetu's-Sunne, 2003), 1, 325.

18 Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *Nuzhetu'n-Nazar fî Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker* (Kahire: Dâru'l-Âsâr, 2002), 33-34.

19 Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 431.

20 Fikret Karapınar, *Muhaddîs Süfîlerin Hadis Usulü ve Hadisleri Anlama Yöntemleri (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır)* (Konya: Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Doktora Tezi, 2006) 90-91.

2. Hadisi başkalarından duyup rivayet ettikleri için söz konusu rivayetin Allah katında hakikate uygun olmamasından sorumlu olmadıklarını düşünmeleri
3. Rivayet edilen bu tür zayıf hadislerin reddini gerektirecek Kur'an ve sünnete muhalif bir yönlerinin olmaması
4. Rivayetlere hüsnüzanla yaklaşılması gerektiğini düşündükleri için bu tür rivayetlere karşı olumsuz yaklaşmanın uygun olmadığını düşünmeleri
5. Son olarak sahih bir senedle aktarılan bir rivayetin haddizatında zayıf; zayıf bir senedle aktarılan bir rivayetin ise sahih olabileceği ihtimali.²¹

Ayrıca o, Kur'an'a, sahih sünnete ve icmâa muhalif olan veya hadisi rivayet edenlerin yalancı kimseler olduğunun ortaya çıkması halinde söz konusu hadislerle amel edilemeyeceğini söylemiştir.

Onun bu açıklamalarından mürsel ve maktû' haberlerle söz konusu şartlar dâhilinde amel edilebileceği görüşünde olduğu söylenebilir. Ayrıca ilgili bölümün başka bir yerinde bu durumu açıkça ifade etmekte; kitap, sünnet ve icmâa muhalif olmadığı sürece bu tür hadislerle amel edilebileceğini söylemekte ve Ahmed b. Hanbel'in (241/855), zayıf hadisi kıyasa öncelediği görüşünü tasvip ettiği de görülmektedir.²² Dolayısıyla bu yönüyle hadisçilerle aralarında bir paralelliğin olduğu söylenebilir. Mutasavvıf kimliğiyle yaptığı söz konusu açıklamalar oldukça önemli olmakla beraber söz konusu bölüm sonunda yaptığı açıklama yukarıda söylediği hususlarla çelişki arz etmektedir. Zira ilgili eser incelendiğinde uydurma hadislerin de eserde yer aldığı ve onun pratikte bu hususa pek uymadığı görülecektir. Nitekim ilgili bölümün sonunda dünyaya karşı zühd, ahirete teşvik, Allah'ın azabından sakındırmak, fedailu'l-a'mal ve sahabenin faziletine dair aktarılan hadislerin -mürsel ve maktû' farketmez- her halükarda kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek bu konuda herhangi bir red ve itirazın kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca o, kıyamet ahvaline dair bu türden aktarılan hadislerin de reddedilmeden tasdik edilmesi gerektiğini, selef-i salihinin de böyle davrandığını aktarmıştır.²³ Bu görüşüne delil olarak da "bize rivayet edildiğine göre" diyerek şu iki rivayeti zikretmektedir.

1. "Her kime Allah veya Rasûlun'den bir fazilet ulaşır da onunla amel ederse, söylendiği gibi olmasa bile Allah ona, bunun mükâfatını verir."

21 Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Hârisî el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb fî Muâmeleti'l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki'l-Murîd ilâ Makâmi't-Tevhîd*, thk. Asım İbrahim el-Keyâlî (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2005), 1/299.

22 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, 1/300.

23 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, 1/301.

2. “Kim benden hak bir şey rivayet ederse ben onu (hakikatte) söylememiş olsam bile söylemiş sayılırım. Kim de benden batıl bir şey aktarırsa (bilin ki) ben batıl konuşmam (yalnızca hakkı söylerim).”²⁴

Dolayısıyla o, delil olarak getirdiği bu rivayetlerle Hz. Peygamber adına yalan uydurmayı bir nevi mubah saymış olmaktadır. Böyle bir şeyin kabul edilebilmesi mümkün değildir. Zira bu durum İslam âlimlerinin hadisle ilgili ortaya koymuş oldukları olağanüstü çabaları anlamsız kılacaktır.²⁵ Ayrıca delil olarak getirdiği bu rivayetlerin uydurma olması da söz konusu durumun kabul edilemez olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zira bu rivayetlerden ilkinin *el-Mevzû'ât* adlı eserinde aktaran İbnu'l-Cevzî (597/1201), Hz. Peygamber'den böyle bir hadisin aktarılmadığını söylemiştir. Ayrıca İbnu'l-Cevzî'nin Câbir b. Abdillah (78/697) tarihiyle aktardığı bu hadisin senesinde yer alan Ebû Câbir el-Beyâdî (130/748)²⁶ ile ilgili Yahyâ b. Maîn (233/848), “Kezzâbun”,²⁷ Ahmed b. Hanbel, “Munkeru'l-Hadis”, Nesâî (303/915) ise Metrûku'l-Hadis” değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁸ Bu şahısla ilgili Mâlik b. Enes'in (179/795) “Biz onu yalanla itham ederdik” dediği aktarılmıştır. Şafiî (204/820) ise “Ebû Câbir el-Beyâdî'den hadis aktaranın Allah gözlerine ak düşürsün (gözlerini kör etsin)” dediği nakledilmiştir.²⁹ Hadisin diğer tarihlerinde de benzer şekilde yalancı ve metruk ravilerin yer aldığı görülmektedir.³⁰

İkinci rivayete gelince; onun da uydurma hadisleri toplayan eserlerde yer aldığı ve uydurma olduğunun ifade edildiği görülmektedir. Nitekim Yahyâ b. Maîn söz konusu hadis hakkında “وَضَعَهُ الرَّنَادِقَةُ” diyerek hadisin zındıklar tarafından uydurulduğunu ifade etmiştir. Hattâbî (388/998) ise hadisle ilgili olarak “Aslı

24 Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, 1/298-301.

25 Ferhat Gökçe, “Süffilerin Hadis ve Hadis İlimleri ile Münasebeti”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 24 (2018), 32-33.

26 Hayatı için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, et-Tabakâtu'l-Kubrâ, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 5/ 407; Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-Alâm*, thk. Beşar Avvad Ma'rif (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 3/495.

27 Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnu'l-Cevzî el-Bağdâdî, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1966), 1/258.

28 Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî, *Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becavî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1963), 3/617.

29 Ebû Ahmed b. Adî b. Abdillâh el-Curcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud - vd. (Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 7/389.

30 Örneğin İbn Ömer tarihiyle rivayet edilen hadisin senesinde “kezzab” olarak nitelendirilen İsmail b. Yahya yer almaktadır. Enes tarihiyle rivayet edilen hadisin senesinde de metruk olduğu ifade edilen raviler bulunmaktadır. Ayrıca İbn Abdilberr de bu hadislerin batıl ve uydurma olduğunu düşünmektedir. Farklı değerlendirmeler ve ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995), 283.

yoktur” ifadesini kullanmıştır.³¹ Bu nedenle eserinde yer alan uydurma rivayetlerin onun bu düşüncesinden kaynaklandığını söylemek kuvvetle muhtemeldir. Zira onun eserinde zayıf rivayetlerin yanı sıra çok sayıda uydurma rivayetin yer aldığı ifade edilmiştir. Örneğin İbnu'l-Cevzî, *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserde aslı olmayan hadislerin yer aldığını belirtmiştir.³² Eserde aslı olmayan hadislerin zikredildiği İbn Kesîr (774/1373) tarafından da dile getirilmiştir.³³ İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946), muteber olmayan kitap ve risaleleri sayarken *Kûtu'l-Kulûb* adlı esere yer vermekte ve bu eserde mevzu hadislerin bulunduğu dikkat çekmektedir.³⁴ İbn Teymiyye (728/1328), Ebû Tâlib el-Mekki'nin hadis konusunda Gazzâlî'den (505/1111) daha bilgili olduğunu belirtip buna rağmen onun *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserinde zayıf ve uydurma hadislere yer verdiğini ve kitabında birçok merdûd bilgi aktardığını söylemiştir.³⁵ Nevevî de Regaib namazıyla ilgili aktarılan hadislerin batıl ve uydurma olduklarını belirttikten sonra bu tür hadislerin *Kûtu'l-Kulûb*'ta aktarılmış olunmasına aldandılması gerektiğinin altını çizmiştir.³⁶ Konuyla ilgili benzer görüş başta Ali el-Kârî (1014/1605) olmak üzere başka âlimler tarafından da dile getirilmiştir.³⁷ Fakat vaaz, tasavvuf ve ahlaka dair kaleme alınan eserler arasında nispeten uydurma hadis sayısının bu eserde daha az olduğu da ifade edilmelidir.³⁸ Yapılan incelemeler sonucunda bu eserde merdûd olarak nitelendirilen hadislerin oranı % 45.7 olarak tespit edilmiştir. Merdûd

- 31 İbnu'l-Cevzî el-Bağdâdî, *el-Mevzûât*, 1/ 258; Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Le'âlî'l-Masnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed b. 'Uveyde , (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1996), 1/195; Ebu'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Muhammed b. Alî b. Abdurrahman İbn Arrâk el-Kinânî, *Tenzihu's-Şerîati'l-merfû'a ani'l-Ahbâri's-Şenûati'l-Mevzû'a*, thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Ğumârî, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beirut 1979), 1/264.
- 32 Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnu'l-Cevzî el-Bağdâdî, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 14/385.
- 33 Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Yy: Dâru Hicr., 1998), 15/467.
- 34 İzmirli İsmail Hakkı, *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye*, (İstanbul: Daru'l-Hilafe Matbâası, 1332/1914), 98.
- 35 Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *el-Fetâve'l-Kubrâ* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 5/86.
- 36 Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Hulâsatu'l-Ahkâm fi Muhimmâti's-Sunen ve Kavâidi'l-İslâm*, thk. Hüseyin İsmâîl el-Cemel (Beirut: Muessesetu'r-Risâle, 1997), 1/616.
- 37 Ebu'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, (Beirut: Dâru'l-Emâne, 1971), 414; Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdulhay b. Muhammed Abdilhalîm el-Leknevî el-Hindî, *el-Âsâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a*, thk. Muhammed Saîd Besyûnî Zağlûl (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 9, 70; Ebu'l-Mehâsin Şemsuddîn Muhammed b. Halîl b. İbrâhîm et-Trablusî el-Kavukcî, *el-Lulu'u'l-Mersû' fîmâ lâ Asle lehû ev bi-Aslihi Mevzû'a*, thk. Fevvâz Ahmed Zemerlî (Beirut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1994), 109; Aclûnî ed-Dımaşkî, *Keşfu'l-Hafâ'*, 2/507, 513.
- 38 Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasît fi Ulum ve Mustalahi'l-Hadîs* (Yy.: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Ty.), 354.

olduğu belirtilen hadisler arasında da aslı olmayan-lafzı bulunmayan ve uydurma olduğu söylenen hadislerin oranı ise % 17.7'dir.³⁹

Yukarıda zikrettiğimiz bilgiler ışığında onun mürsel hadis yaklaşımının hadisçilerle kısmen paralellik arz ettiği söylenebilir. Nitekim o, hadisçilerin de belirttiği gibi⁴⁰ terğîb ve terhûb gibi konularda mürsel ve maktû' rivayetlerle amel edilebileceğini düşünmektedir. Fakat uydurma rivayetlere kapı aralayan güzel olan her sözün Hz. Peygamber'e nispetinde bir sakınca görmemesi ve bunu savunmaya çalışması hadisçilerle ayrıştığı temel noktadır.

Kâtû'l-Kulûb dışında tasavvufî içeriğe sahip; Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmu'd-Din*'i,⁴¹ Abdulkadir Geylânî'nin (561/1165) *Ġunyetu't-Talibîn*'i,⁴² Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin (373/983) *Tenbîhu'l-Ġafilîn*⁴³ ile yine benzer bir içeriğe sahip *Bustânu'l-Ârifîn*'i,⁴⁴ Şehâbeddin es-Suhreverdi'nin (632/1234) *Avârifu'l-Mearif*⁴⁵ ve Abdurrahman es-Safûrî'nin (894/1488) *Nuzhetu'l-Mecâlis*'i⁴⁶ gibi eserlerde de çok sayıda zayıf ve uydurma rivayetin yer aldığı belirtilmiştir.⁴⁷ Yukarıda

39 Saklan, "Ebû Tâlib el-Mekkî (386/996) ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı", 93.

40 İbn Salâh, *Ulûmü'l-Hadis*, 99.

41 Eserde çok sayıda zayıf hadisin yanı sıra aslı olmayan ve uydurma olduğu tespit edilen rivayetler de yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebü'l-Fazl Zeynüddin Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân b. Ebîbekr b. İbrahim el-İrâkî, *el-Muġnû an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ahbâr* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005), 7-1938. Eserde yer alan uydurma rivayetlerle ilgili ayrıca bkz: Muhammed Emîn b. Ali b. Muhammed Saîd es-Suveydî el-İrâkî, *el-Mevzûât fi'l-İhyâ' ev el-İtibâr fi Hamli'l-Esfâr*, thk. Ali Rızâ b. Abdullah b. Ali Rızâ (Kahire: Mektebetu Lîne, 1993).

42 Bu eserin belli bir bölümünde yer alan hadislerin tahrîc ve değerlendirmesi için bkz.: Saliha Kobak, *Gunyetü't- Tâlibîn'de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi (Edeb Bölümü Bağlamında)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 1-100.

43 Bu eserdeki hadislerin tahrîc ve tahlili için bkz.: Hediye Şahin, *Ebu'l-Leys Es-Semerkandî Ve Tenbîhu'l-Ġafilîn Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrîci ve Tahlili* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 9-109.

44 Eserde yer alan mevkuf rivayetlerin değerlendirilmesiyle ilgili bkz.: Halil Kaya, *Ebu'l-Leys Es-Semerkandî'nin Bustânu'l-Arifîn Adlı Eserindeki Mevkuf Rivayetlerin Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 32-112.

45 Bu eserde yer alan hadislerin sıhhatine dair elde edilen sonuçlar için bkz: Hacı Yıldız, *Sühreverdi'nin Hadisçiliği ve Avârifu'l-Mearif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrîc, Tenkid ve Değerlendirmesi* (Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 222.

46 Bu eserde yer alan hadislerin belli bir bölümü tahrîc edilmiş ve %70 oranında merdûd hadisler ihtiva ettiği tespit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Bilgen, *Abdurrahmân Es-Safûrî'nin (V. 894/1488) Nuzhetü'l-Mecâlis Ve Müntehabü'n-Nefâis İsmi Eserindeki Hadislerin Tahrîc Ve Değerlendirilmesi* (Bâbu'l-İhlâs'tan Bâbu't-Takvâ'ya Kadar) (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 314-316.

47 Ebû Şehbe, el-Vasît, 354-355. Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet adlı eserinde Hz. Peygamber'e nispet edilen hadisler için de benzer bir durum söz konusudur. bkz. Ahmet Yıldırım, "Dîvân-ı Hikmet'te Yer Alan Hadislerin Kaynakları ve Değerlendirilmesi" *Diyanet İlmî Dergi*, 52/4 (2016), 45-68.

isimlerini sıraladığımız eserlerde yer alan zayıf hadisler arasında çok sayıda mürsel hadisin varlığı da müşahade edilmektedir.⁴⁸ Bu nedenle tasavvuf erbabının mürsel hadislerle amel etme hususunda herhangi bir sakınca görmediği rahatlıkla söylenilebilir.

Sonuç / Conclusion

Tasavvuf erbabının hadislerle ilgili tutumları incelendiğinde hadisçilerle aralarında önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Hadis âlimleri nezdinde sened son derece önemliken, tasavvuf erbabı hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Nitekim sûfîlerin senede gerekli ehemmiyeti vermemeleri, mürsel rivayetler bir yana birçok uydurma rivayetinin de tasavvuf literatüründe yer almasına neden olmuştur.

Tasavvufçuların hadis rivayetinde hadisçilerden ayrılan en önemli yönlerinden biri de keşf, ilham ve rüya yoluyla hadis rivayet etmeleridir. Ayrıca zühd ehline mensup bazı kimselerin sevap elde etme amacıyla hadis uydurdukları da vakidir. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî'nin de belirttiği gibi bazı sûfîlerin terğîb ve terhîb konularında hadis uydurmayı mubah gördükleri de bilinen bir gerçektir. Rivayetlerde sened zikredilmemesi, hadisi mana ile rivayet etmeleri, hadisleri kendi anlayışları doğrultusunda te'vil etmeleri ve sırlı hadislerin varlığına inanmaları tasavvuf ehlinin hadis rivayeti konusunda hadisçilerden ayrılan diğer önemli yönleridir.

Yaptığımız araştırma neticesinde vakıf olabildiğimiz kadarıyla tasavvuf erbabı arasında mürsel hadislerle ilgili özel bir görüş bildiren tek kişi, Ebû Tâlib el-Mekkî'dir. O, *Kûtu'l-Kulûb* adlı eserinin 'Tafdîlu'l-Ahbâr' bölümünde sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiînden aktarılan rivayetlere kitabında yer verdiğine değinmiştir. Mürsel ve maktû' rivayetlerin yanı sıra senedinde problem bulunan rivayetlerin de eserinde yer aldığı bizzat Mekkî tarafından ayrıca belirtilmiştir. Mekkî'nin mürsel hadis yaklaşımı incelendiğinde onun mürsel ve maktû' rivayetlerin bazı müsned rivayetlerden daha sahih olabileceği kanaatinde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamız neticesinde Mekkî'nin mürsel ve maktû' gibi zayıf rivayetlerle belirli şartlar dâhilinde amel ettiği belirtilmelidir. Söz konusu şartlar; yakinen rivayetinin batıl olup olmadığının bilinmemesi, hadisi başkalarından duyup rivayet ettikleri için söz konusu rivayetinin Allah katında hakikate uygun olmamasından sorumlu olmadıklarını düşünmeleri, rivayet edilen bu tür zayıf hadislerin reddini gerektirecek Kur'an ve sünnete muhalif bir yönlerinin olmaması, rivayetlere hüsnüzanla yaklaşılması gerektiğini düşündükleri için bu tür rivayetlere karşı olumsuz yaklaşmanın uygun olmadığını düşünmeleri ve sahih bir senedle aktarılan bir rivayetinin haddizatında zayıf; zayıf bir senedle aktarılan bir rivayetinin ise sahih olabileceği ihtimali şeklinde sıralanabilir. Ayrıca Mekkî, kitap, sünnet ve icmâa muhalif olmadığı sürece mürsel hadislerle amel edilebileceğini söylemektedir.

Sonuç olarak, Mekkî'nin mürsel hadisler konusunda belirttiği görüşlerin kısmen hadisçilerle paralellik arz ettiği söylenebilir. Nitekim o da hadisçiler gibi terğîb ve terhîb konularında mürsel ve maktu rivayetlerle amel edilebileceğini düşünmektedir. Ayrıca tasavvufa dair yazılan eserlerde çok sayıda mürsel rivayetinin yer alıyor olması, tasavvuf

48 Ayrıntılı bilgi için yukarıdaki dipnotlarda zikredilen çalışmalara bakılabilir.

erbabının da mürsel hadislerle amel etmede bir sakınca görmediklerinin açık bir göstergesidir. Fakat kanaatimizce o, saymış olduğu bütün kriterleri anlamsız kılmaktadır. Zira güzel olan her sözün Hz. Peygamber'e nispetinde bir sakınca görmemesi ve bunu savunmaya çalışması hadisçilerle ayrıştığı temel noktadır. Bu tür düşüncenin kabulü halinde herkes dilediği sözü Hz. Peygamber'e nispet edebilecektir. Kanaatimizce eserinde yer alan mevzu hadislerin temel sebebi de onun bu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî ed-Dımaşkî. *Keşfu'l-Hafâ' ve Muzîlu'l-İlbâs Ammeştehere mine'l-Ehâdîs alâ Elsineti'n-Nâs*. 2 Cilt. Kahire: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1. Basım, 2000.
- Ali el-Kârî, Ebu'l-Hasen Nûrûddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *el-Esrârû'l-Merfû'a fi'l-Ahbârî'l-Mevzû'a*. thk. Muhammed es-Sabbâğ. Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1971.
- Avcı, Seyit. "Keşf Yoluyula Hadis Rivayeti Meselesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4/1 (2004), 161-193.
- Aydemir, Hasan. *Ahlak ve Bilgi İlişkisi Açısından Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Havâtır Anlayışı*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Aydın, M. Nurullah. *Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kütü'l-Kulûb Adlı Eserinde Makâmlar*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ayhan, Mehmet. "Fütûhât-ı Mekkiyye'de Keşf Yoluyula Hadis Rivâyeti". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31/31 (Ağustos 2011), 91-113.
- Bilgen, Mustafa. *Abdurrahmân Es-Safûrî'nin (V. 894/1488) Nüzhetü'l-Mecâlis Ve Müntehabü'n-Nefâis İsimli Eserindeki Hadislerin Tahrîc Ve Değerlendirilmesi (Bâbu'l-İhlâs'tan Bâbu't-Takvâ'ya Kadar)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bozkurt, Halil. *Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kütü'l-Kulûb Adlı Eserinde Tevekkül*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bursevî, İsmâîl Hakki. *Kenz-i Mahfi*, Mustafa Efendi Matbaası. Yy., 1290/1873.
- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed. *el-Vasîf fi Ulum ve Mustalahi'l-Hadîs*. Yy: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Ty.
- Gökçe, Ferhat. "Hadislerin Hikmet/Hikemî Yorumu-Sadreddin Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi Özelinde-". *Universal Journal of Theology*, 2/1 (2017), 1-35.
- Gökçe, Ferhat. "Sûfîlerin Hadis ve Hadis İlimleri ile Münasebeti". *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 24 (2018), 7-34.
- İrâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân b. Ebibekr b. İbrahim. *el-Muğnâ an Hamli'l-Esfâr fi'l-Esfâr fi Tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 2005.
- İbn Adî, Ebû Ahmed b. Adî b. Abdillâh el-Curcânî. *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcud - vd. 9 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasen Nûrûddîn Alî b. Muhammed b. Alî b. Abdurrahman İbn Arrâk el-Kinânî. *Tenzîhu's-Şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-Ahbârî's-Şenî'ati'l-Mevzû'a*. thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Ğumârî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1979.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî. *Nuzhetu'n-Nazar fi Tavzîhi Nuhbeti'l-Fiker*. Kahire: Dâru'l-Âsâr, 1. Basım, 2002.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Yy: Dâru Hicr, 1998.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-

- İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Fetâve'l-Kubrâ*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1987.
- İbnu'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî. *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*. thk. Osman Yahya. 14 Cilt. Mısır: el-Mektebetu'l-Arabiyye, 2. Basım, 1985.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevzûât*. thk. Abdurrahman Muhammed Osman. 3 Cilt. Medine: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1. Basım, 1966.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1992.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyyuddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Musâ eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l-hadîs*, thk. Nureddin Itr. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 1986.
- İzmirlî, İsmail Hakkı. *Siyer-i Celîle-i Nebviyye*. İstanbul: Daru'l-Hilafe Matbâası, 1332/1914.
- Karapınar, Fikret. *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü ve Hadisleri Anlama Yöntemleri (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır)*. Konya: Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Kavukcî, Ebu'l-Mehâsin Şemsuddîn Muhammed b. Halîl b. İbrâhîm et-Trablusî. *el-Lu'lu'u'l-Mersû' fî mâ lâ Asle lehû ev bi-Aslihî Mevzû*. thk. Fevzâ Ahmed Zemerlî. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1994.
- Kaya, Halil. *Ebu'l-Leys Es-Semerkandi'nin Bustânu'l-Arifin Adlı Eserindeki Mevkuf Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Kobak, Saliha. *Günyetü't- Tâlibin'de Delil Olarak Kullanılan Hadislerin Tahrir ve Değerlendirilmesi (Edeb Bölümü Bağlamında)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdulhay b. Muhammed Abdilhalîm el-Hindî. *el-Âsârü'l-Merfû'a fî'l-Ahbârî'l-Mevzû'a*, thk. Muhammed Saîd Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Hârisî. *Kûtu'l-Kulûb fî Muâmeleti'l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki'l-Murîd ilâ Makâmî't-Tevhîd*. thk. Asım İbrahim el-Keyâlî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2005.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *et-Takrîb ve't-teysîr li ma'rifeti suneni'l-beşîri'n-nezîr*. thk. Muhammed Osman el-Hîşt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Hulâsatu'l-Ahkâm fî Muhimmâtî's-Sunen ve Kavâ'idî'l-İslâm*. thk. Hüseyin İsmâil el-Cemel. 2 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1. Basım, 1997.
- Saklan, Bilal. "Ebû Tâlib el-Mekkî (386/996) ve Bazı Hadis Meselelerine Bakışı". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/6 (Temmuz 1996), 67-123.
- Saklan, Bilal. "Kûtu'l-Kulûb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/501-502. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed. *Fethu'l-Muğîs bi-Şerhi Elfıyyeti'l-Hadîs li'l-İrâkî*. thk. Ali Huseyn Ali. 4 Cilt. Mısır: Mektebetu's-Sunne, 2003.
- Söğüt, Engin. *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kenz-i Mahfi Risalesi Muhtevâ ve Tahlili*. İstanbul: Marmara

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Suveydî, Muhammed Emîn b. Ali b. Muhammed Saîd es-Suveydî el-İrakî. *el-Mevzû'ât fi'l-İhyâ' ev el-İ'tibâr fi Hamli'l-Esfâr*. thk. Ali Rızâ b. Abdullah b. Ali Rızâ. Kahire: Mektebetu Lîne, 1993.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Le'âli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed b. 'Uveyde. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1996.
- Şa'rânî, Ebu'l-Mevâhib Abdulvehhâb b. Ahmed b. Alî b. Ahmed eş-Şafî el-Mısırî. *Levâkihu'l-Envârî'l-Kudsiyye fi Beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2. Basım, 2005.
- Şahin, Hediye. *Ebu'l-Leys Es-Semerkandî Ve Tenbihu'l-Ğâfilîn Adlı Eserindeki Hadislerin Tahrici ve Tahlili*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Şeker, Necmeddin. "Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek "İşarî Yorum". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (Haziran 2014), 115-149.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *el-Fevâ'idu'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.
- Yıldırım, Ahmet. "Dîvân-ı Hikmet'te Yer Alan Hadislerin Kaynakları ve Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmî Dergi*, 52/4 (2016), 45-68.
- Yıldırım, Ahmet. "Hadisleri Anlamada İşarî Yorum". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/13 (2004), 13-36.
- Yıldırım, Ahmet. "İlk Dönem Süfîlerinin Peygamber ve Sünnet Anlayışları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1 (2000), 393-399.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Yıldız, Hacı. *Sühreverdî'nin Hadisçiliği ve Avârifu'l-Meârif Adlı Eserindeki Hadislerin Tahric, Tenkid ve Değerlendirmesi*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entistüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*. thk. Beşar Avvad Ma'ruf. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 2003.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Mîzânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becavî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1. Basım, 1963.